

Molnár András

Batthyány zalai kormánybiztosa Zalabéri Horváth Vilmos (1802-1866)

Batthyány Lajos miniszterelnök 1848. augusztus 28. és szeptember 9. közötti, utolsó bécsi tárgyalásai nem vezettek eredményre. Az udvar elhárította a magyar országgyűlés által kidolgozott újoncozási és pénzkibocsátási törvényjavaslat elfogadását, és gyakorlatilag minden együttműködést elutasított, ezért a miniszterelnök és kormányának tagjai szeptember 11-én beadták lemondásukat. Mivel ugyanezen a napon Jellačić horvát bán hadserege benyomult Magyarországra, hogy megdöntse a törvényes kormányt, és szétkeresse az alkotmányos parlamentet, Batthyány másnap, szeptember 12-én a nádor felkérésére ismét elvállalta a kormányalakítást. Az uralkodó azonban nem hagyta jóvá a miniszterek kinevezését, ezért Batthyány a továbbiakban ideiglenes, ügyvezető miniszterelnökként, a hivatalban maradt államtitkárokra támaszkodva intézte a teendőket.

A következő hetekben jelentős részben Batthyány irányította a honvédelem szervezését: szeptember 13-án a dunántúli megyékben népfelkelést hirdetett Jellačić hadai ellen, másnap az országgyűlés határozata alapján elrendelte a király által jóvá nem hagyott újoncozási törvény azonnali végrehajtását, szeptember 19-én arról adott ki rendeletet, hogy minden 127 lakos után két honvéd újoncot kell a településeknek kiállítaniuk, szeptember 17-étől pedig kormánybiztosokat nevezett ki a honvédtoborzás és a népfelkelés szervezésére. Batthyány politikai helytállásának és szervezőmunkájának, valamint az általa kinevezett kormánybiztosoknak is jelentős részük volt abban, hogy a többségében nemzetőrökből és honvédekből, kisebb részben pedig huszárokból és reguláris gyalogságból álló magyar sereg szeptember 29-én Pákozdnál felvette a harcot Jellačić hadaival, és megállította az előrenyomulásukat.¹

A Batthyány Lajos miniszterelnök által 1848. szeptember 18-19-én kinevezett kormánybiztosok egyike volt Zalabéri Horváth Vilmos, Zala vármegye másodalispánja, aki megyéjében kapta feladatul a honvédtoborzás és a népfelkelés szervezését.² Zalabéri Horváth Vilmos 1802-ben született a Somogy megyei Adándon, amely anyja, Dévai Mária birtoka lehetett.³ A család máskülönben tősgyökeresnek számított Zala vármegyében. Apja Zalabéri Horváth Imre császári királyi kamarás, nagyapja pedig az 1790-ben Zalabéren élő Horváth József, Zala vármegye táblabírája volt. Az 1829-ben már a zalai megyeszékhellyel szomszédos Kaszaházán lakó Horváth Vilmos⁴ alig harminc évesen, 1831. június 20-án lett az egerszegi járás alszolgabírója. Tisztségét 1833. október 15-éig látta el,⁵ később pedig táblabírói címet nyert. Közéleti szerepvállalását elősegíthette nagybátyjának (apja testvérének) példája is: Zalabéri Horváth János császári-királyi kamarás 1831 júniusától 1834 szeptemberéig Zala vármegye első alispánja, 1832 novemberétől 1834 májusáig pedig a megye országgyűlési követe volt. Horváth János az 1830-as évek első felében még mérsékelt ellenzékiként viselkedett, és átmenetileg szembe is fordult Deák Ferenc liberális reformpolitikájával, később azonban - mint Csány László barátja - már ő is a zalai liberális ellenzék egyik vezérének számított.⁶

Zalabéri Horváth Vilmos neve gyakran felbukkan a zalai liberális ellenzék pártvezére, Csány László reformkori levelezésében, mert Csány barátjaként ő is a szabadelvűek táborához tartozott. A zalaegerszegi követválasztások és tisztújítások alkalmával 1834-től kezdődően általában Zalabéri Horváth Vilmos kaszaházi birtokán - rétjén vagy pajtáiban - verte fel kortestanyáját az ellenzéki tábor, és ilyenkor a házigazda pénzzel is hozzájárult a kortesek etetéséhez, itatásához és fuvarozásához.⁷ Horváth Vilmos 1843-ban a nemesi adóviselés mellett korteskedett, 1845 márciusában pedig maga is önkéntes adófizetést vállalt.⁸ 1843. december 26-án házasodott meg, felesége, Földváry Kornélia a Heves megyei Gyöngyösről származott.⁹ Két lányuk született: Mária és Vilma.¹⁰

Horváth Vilmos legjelentősebb reformkori szerepét a védegylet mozgalom szervezésében játszotta. 1843. február 14-én tagja lett az akkor alakuló zalai védegylet igazgató választmányának, míg 1844 decemberében az Országos Védegylet zalai tagságát szervezve gyűjtött aláírásokat. 1845. január 7-én Zala megye közgyűlése az ő kérése nyomán vette pártfogásba a Védegyletet, majd a Zalaegerszegen alapított védegyleti osztály elnöke lett.¹¹ Zala megye nemességének 1846/1847-ben készített politikai minősítése meggyőződéses ellenzékiként jellemezte Horváth Vilmost,¹² a megye kormánypárti adminisztrátora, Festetics Leó gróf pedig 1847-ben az ellenzék „leg-túlzabb egyenei” közé sorolta. Horváth valóban részt vett a minősítésben, mert 1845 nyarától kezdődően számos alkalommal heves indulatokkal szállt szembe a zalai megyegyűléseken az udvarhú főispáni helyettesével.¹³

Zalabéri Horváth Vilmos 1848. május 9-én, az Állandó Bizottmánnyá átalakult megyei közgyűlés első ülésén,

a korábban első alispánná előlépett Csillagh Lajost követve lett Zala megye másodalispánja.¹⁴ Első teendői közé tartozott az országgyűlési képviselőválasztást előkészítő és lebonyolító Központi Választmány megalakítása, valamint a megye közbiztonságának megőrzése érdekében rögtönítelő bíróság felállítása.¹⁵ Horváth Vilmos már 1848 márciusában részt vállalt a zalaegerszegi nemzetőrség szervezésében,¹⁶ májusban a kaszaházi nemzetőrök között írták össze,¹⁷ június 17-én pedig a megye Állandó Bizottmánya elrendelte, hogy hater az alispán vezetésével vonuljon ki a Dráva-vonal, vagyis az országhatár védelemére, őt bízták meg a táborba induló nemzetőr alakulatok felügyeletével.¹⁸ Horváth Vilmos a következő hónapokban egyaránt foglalkozott a mozgóvá tett zalai nemzetőrség élelmezésével, a kiindulást megtagadók ügyeivel, a tábori szolgálat pénzügyi fedezetével és a nemzetőrök oktatásával, kiképzésével.¹⁹ Csány László, a Dráva-vonal védelmét szervező királyi biztos 1848. június 25-én Kanizsára hívta - a levelében „kedves fiam”-nak szólított - Horváth Vilmost, hogy a nemzetőrség kimozdításáról tanácskozzanak, július elsején pedig Szemere Bertalan belügyminiszterhez és Kossuth Lajos pénzügyminiszterhez írott leveleiben maga mellé, utalványozónak kérte kineveztetni „a szó teljes értelmében bizodalmat érdemlő” zalai másodalispánt.²⁰ Július 17-én Horváth Vilmos is részt vett a Dráva-vonal tábori kórházainak felállításáról Nagykanizsán tartott tanácskozáson,²¹ másnap pedig levélben szólította fel a város földesurát, Batthyány Fülöp herceget, hogy kanizsai uradalmi raktárainak egy részét engedje át ideiglenesen a városban létesítendő tábori kórház számára.²²

Csány László királyi biztos így jellemezte barátja tevékenységét a Batthyány Lajos miniszterelnökhöz írott, 1848. augusztus 24-i levelében: „Zalabéri Horváth Vilmos, másodalispán Zalában, a nemzetőr seregek kivezetésével megbízott a megye által, azért ő ideiglenesen az alispánságról le is mondott. A nemzetőrsereg alakításában nagy erélyt fejtett ki, mi akkor, mikor még Dózsa háborútól tartott az értelmes osztálynak is nagy része, figyelmet érdemelt. Az őrsereget kivezette, s azóta a haza ügye és személyem iránti barátságából mindig körülöm működik, minthogy én a pénzeket sehogy sem akarom, és időhiány miatt nem is bírom kezelni. Helyettem, tőlem miniszteri engedelemnél fogva felhatalmazva utalványoz, a számadásaira a tábori biztosoknak felügyel, és hogy nemzetőrségi tekintélye legyen, úgy tekintettem őt a megyében, mint vezetőt”. Csány kérte a miniszterelnököt, hivatalosan is nevezze ki a zalai nemzetőrség parancsnokává Horváthot, mert a zalai urak máskülönben, rang nélkül, nem hajlandók neki engedelmessé válni. Csány az alábbiakkal nyomatékosította a miniszterelnökhöz intézett kérelmét: „Méltóságos úr személyesen is esmeri őtet, igen derék ember.”²³

Horváth Vilmos nemzetőr parancsnoki kinevezése akkor elmaradt, Csány azonban Jellasics betörésekor, 1848. szeptember 11-én azzal bízta meg az alispánt, hogy szervezze meg a horvátokkal szembeni ellenállást, és a vezérletére bízott zalai nemzetőrökkel hátulról nyugtalanítsa az ellenséget.²⁴ Csány szeptember 16-án kérte a miniszterelnöktől Horváth megbízásának megerősítését: „Zala megyében vezérül [...] legjobb barátomat, bátor, erélyes férfiút, Horváth Vilmost, e megye másodalispánját neveztem ki, azon biztos tudatban, hogy Méltóságod kinevezésemet jóvá hagyandja.”²⁵ Batthyány Lajos miniszterelnök szeptember 18-án arról tájékoztatta Csányt, hogy jóváhagyja Horváth Vilmos zalai alispánnak „a felkelő sereg vezérévé lett kinevezését”, sőt, „bízva hazafiúi buzgóságában és erélyességében, őt Zala megyében kormánybiztosul is” kinevezi, arra utasítva, hogy tevékenységét hangolja össze Csányval.²⁶ A miniszterelnök aznap valóban Zala megye kormánybiztosává nevezte ki az alispánt, azzal a feladattal, hogy vezesse a népfelkelés szervezését, segítse a honvédtoborzást, egyúttal pedig minden rendelkezésére álló eszközzel akadályozza az ellenség előrenyomulását és utánpótlását.²⁷ Csány László szeptember 19-ei, Nagyvázsonyban kelt jelentésében köszönettel nyugtázta az alispán kormánybiztosi kinevezését, és az alábbiakról tájékoztatta a miniszterelnököt: „Horváth Vilmos kormánybiztos és alispán urat néhány órák után visszaküldtem Zala megyébe, azzal az utasítással, hogy egy részét a kimozdítandó seregnek, a leggyakorlottabbikat, hozzám küldje, minden egyéb elemeket többnyire felhasználjon az ellenség nyugtalanítására és élelmezése meggátolására”.²⁸

Horváth Vilmos kormánybiztos a következő hetekben rendszeresen tájékoztatta a miniszterelnököt és a több levelében is „Lelkem Apám”-nak szólított Csány Lászlót a Zalában történt ellenséges hadmozdulatokról, valamint a zalai nemzetőrség és népfelkelés szervezéséről.²⁹ Egyidejűleg átiratokat intézett Zala megye Zalaegerszegen ülésező Állandó Bizottmányához, melyekben tájékoztatást adott az aktuális katonai helyzetről, valamint a miniszterelnök és a királyi biztos rendeleteinek végrehajtását szorgalmazta.³⁰ A kormánybiztos különösen a rendelkezésére bocsátott nemzetőrszázadok mielőbbi kiállítását sürgette, mivel – mint szeptember 25-ei levelében írta – „úgy is csekély tehetséggel és erővel odavittem már a dolgot, hogy Kanizsán túl minden szállítása az ellenségnek már tetteleg megszüntetett.”³¹

Horváth Vilmos szeptember 26-án arra kérte a megyevezetést, összpontosítsák a zalai nemzetőrséget az ellenség által megszállt Nagykanizsa körül, mert megítélése szerint ezzel a koncentrált erővel fel lehetne szabadítani a várost, sőt az egész megyét.³² A kormánybiztos aznap éjjel az alábbi jelentést küldte Batthyány Lajos miniszterelnökhöz: „Méltóságodnak írt első levelém után a körutamat tüstént megtettem, melynek bevégeztével

szállásomat szept[ember] hó 24-én Nagykanizsára tettem által. Itten hivatásomnak és kötelességemnek eleget teendő intézkedtem arrul, hogy az ellenségnek öszveköttetését gátoljam; azért is a fővonalon, melyen az ellenség körösztülvonul, a hidakat elrontattam és sáncokat húzattam, az ellenség levelei és élelmezést szállító szekerek elfogására célszerű intézkedéseket tettem, melynek következtében sikerült is már mintegy 80 élelmezési szekérnek, úgy szinte két, sürgönnyel menő és Jellačićnak szóló levél paquettnak [csomagagnak] elfogatása”.³³

Még a kormánybiztos Nagykanizsára érkezése előtt, szeptember 22-én történt, hogy a kanizsai városbíró nem engedte letartóztatni a városon mindössze negyvenfőnyi kísérettel keresztülvonuló ellenséges ágyútelepet (összesen hat ágyút). Az eset tudomására jutott a miniszterelnöknek, aki szeptember 24-én Horváth Vilmost utasította a Nagykanizsán történtek kivizsgálására.³⁴ A zalai kormánybiztos szeptember 27-én tett jelentést az esetről a miniszterelnöknek, mellékelve leveléhez a kanizsai előljárók nyilatkozatát. Az utóbbiból kitűnt, hogy a kanizsaiak nagyszámú ellenség érkezésére számítottak, ezért külső segítség nélkül nem merték megtámadni a horvát menetoszlopot.³⁵

Horváth Vilmos szeptember 27-én felderítő útra indult az ellenség által megszállt Letenyére, ott azonban felismerték és elfogták. Két napig túszként tartották fogva, majd szabadon engedték. Szeptember 30-án az alábbiak szerint vetette papírra „Édes Apám”-nak szólított barátja, Csány László számára a vele történetek: „értésemre esvén, hogy Letenyén az illíreknek egyik csapatja ágyúkkal tanyázik; ezeket elfoglalni s egyszersmind az azokat fedező, valamint a Kanizsán is tanyázó illíreket lefegyvereztetni óhajtván, céloznak elérése végett kémeknek hiánya miatt magam személyesen kívántam Letenyén a dolgoknak miben állásáról tudomást szerezni, azért egyszerűen minden fegyver nélkül Babocsay János úrral együtt Letenyére lementem. Ottan Nugent grófort, mint az illírek vezetőjét találtam, s vele elkerülhetetlen szóváltásba jöttem; azt azonban, hogy kormánybiztos vagyok, véle nem tudattam, s ő nem is tudta, mindamellett az elfoglalt poggyászok, élelmek s egyéb szekerek miatt nagyon bosszankodván, engemet mint megyei alispánt Babocsayval együtt letartóztatott, s kijelentette, hogy engemet véle viend Kanizsára, mint kezeset, hogy ágyút biztosabban elszállíthassa, ha pedig ő akármilyen módon útjában gátoltna, életem veszedelmezve léssen. Ily körülmények közt voltam 2 nap, tegnap mégis délelőtt tíz órakeresztelt Kanizsa előtt oly feltétellel, hogy a megyénél eszközöljem, miszerint az ilyes lefoglalások megszüntessenek”.³⁶

A zalai nemzetőrség és népfelkelés 1848 szeptemberének végén és október elején eredményesen akadályozta Jellačić hadainak utánpótlását, és szinte valamennyi horvát szállítmány magyar kézre került. Horváth Vilmos október 2-án jelentette Csánynak, hogy „több szállítások megtámadása és elemészése, melyek a falubeli lakosok által Vid és Récsce közt végbevittettek, és mintegy 80 szekérre menők, melyek részint élelmezéssel, részint ruházatokkal megrakva voltak, nem csekély kárt okozhattak az ellenségnek; szinte a sárszegiek is több szekereket semmivé tettek.”³⁷ Horváth egyik utolsó kormánybiztosi intézkedéseként október 4-én Zalaegerszegre küldte a Nagykanizsánál lefoglalt hat szekérnyi ágyúlöszert, hogy puskatöltényeket készítsenek belőle.³⁸ (A küldött puskaporból lábadozó katonák készítették a töltényeket a megyeszékhelyen.)³⁹

Időközben október 3-án az uralkodó végleg felmentette Batthyány Lajost miniszterelnöki tisztségéből, három nappal később, október 6-án pedig Horváth Vilmos is lemondott kormánybiztosi hivataláról. Horváth visszalépésének – az őt kinevező miniszterelnök lemondásán túl – több oka is lehetett: legjobb barátja, Csány László a magyar fősereggel távozott a megyéből, a vezetésére bízott zalai nemzetőrség pedig alkalmatlannak bizonyult komolyabb katonai feladatok végrehajtására. Horváth Vilmos lemondását október 9-én már Kossuth Lajos, az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke hagyta jóvá. Kossuth leiratában elismerését fejezte ki a leköszönt kormánybiztosnak, egyúttal pedig arra utasította, hogy a hatáskörébe tartozó ügyeket és iratokat adja át utódjának, Csertán Sándornak.⁴⁰

Horváth Vilmos ettől kezdve ismét másodalispánként tevékenykedett, emellett azonban továbbra is ő rendelkezett a zalai nemzetőrséggel. Amikor az október elejétől Zalában állomásozó Perczel-hadtest 1848. december 22-én elhagyta a megyét, hogy csatlakozzon a császáriak általános támadása elől visszavonuló magyar fősereghez, a zalai megyevezetés azt tervezte, hogy „a kiállítandó nemzetőrökkel Perczelt követni, s annak a lehető győzedelmét biztosítani kellene”. Ennek értelmében rendelte el december 27-én Zalabéri Horváth Vilmos, a zalai nemzetőrség parancsnoka, hogy a nemzetőrséget haladéktalanul össze kell vonni századokba, és ahol megválasztott tisztek nem volnának, újakat kell választani. A századparancsnokoknak gondoskodniuk kell a nemzetőrök felfegyverzéséről, továbbá dobokat, fejszéket és lapátokat kell beszerezni. Horváth Vilmos utasította az egerszegi járás főszolgabíráját, hogy a nemzetőrszázadokat az általa kidolgozott terv szerint haladéktalanul állítsa fel, és a nemzetőrség három napon belül foglalja el kijelölt állomáshelyét. Kikötötte még azt is, hogy „útiköltséggel és élelemmel minden egyén magát akképpen lássa el, hogy az élelmiszerek meg nem érkezte esetében magát mindenki pár napig fenntarhassa”. Horváth Vilmos tehát nagyobb arányú, hosszabb ideig tartó hadmozdulatokkal számolt, azonban Csertán Sándor kormánybiztos december 28-án arról tudósította Csillagh Lajos alispánt, hogy

Perczel nem tudott terv szerint csatlakozni a magyar főserceghez, ezért sürgősen a zalai nemzetőrség kimozdítása. Csillagh másnap értesítette Horváth Vilmost, hogy a „parancsnoksága alatti századosokat a nemzetőrök ki nem állítása eránt” azonnal tudósítsa.⁴¹

A császáriak a magyar csapatok távozását követően, 1848 decemberének utolsó napjaiban és 1849 januárjának elején szállták meg Zala megyét. Február 5-én érkezett Zalaegerszegre Fiáth Ferenc, a megye lecsendesítésével megbízott császári biztos, aki később így emlékezett Horváth Vilmos alispánra, aki le akart mondani tisztségéről: „korlátolt tehetségű fanatizált, de becsületes egyéniség. Ez erővel mártír akart lenni. Sok megtagadás [értsd: türelem] kellett hozzá, hogy tervét meggyűsítsam”.⁴² Fiáth nem fogadta el Horváth lemondását,⁴³ így az alispán kénytelen volt hivatalban maradni 1849. október 31-éig.⁴⁴ 1849. március 19-én a soproni kerület császári parancsnoka, Burits báró vizsgálatot rendelt el Horváth Vilmos ellen, mert a zalai alispán a megyeszékhellyel szomszédos Csács csárdájában állítólag az alábbiakat mondta egy császári tisztviselőnek: „Ön hazaáruló, és a falak hallgatódznak!” (Csillag Lajos első alispán jelentése tisztázhatta Horvátot, mert az ügynek nem lett folytatása.)⁴⁵

Zalabéri Horváth Vilmos az 1850-es években nem vállalt semmilyen tisztséget, 1861. február 7-én azonban, a vármegyei alkotmányos önkormányzat visszaállítása idején ismét ő lett Zala megye másodalispánja. 1861. november 11-e, az önkényuralom visszatérése után végleg visszavonult a közéletől,⁴⁶ és kaszaházi birtokán gazdálkodott. Ott is halt meg 1866-ban, 63 éves korában: a halotti anyakönyv szerint március 30-án,⁴⁷ családjának április 14-én kelt gyászjelentése szerint viszont április 13-án este fél hétkor, „hosszú szenvedés után, vízi betegség” (szívelégtelenségből származó ödéma) következtében. Temetése április 15-én délután volt a kaszaházi sírkertben,⁴⁸ síremléke azonban napjainkban már nem lelhető fel az egykori, elhagyott temetőben.

FÜGGELÉK

1.

Pest, 1848. szeptember 18.

**Batthyány Lajos miniszterelnök értesíti Zala vármegyét
Zalabéri Horváth Vilmos kormánybiztosi kinevezéséről**

649/E.

A miniszterelnök Szala vármegye közönségének

Bíznván Horváth Vilmos úrnak buzgó hazafiságába s erélyességébe, miszerént a hazának jelen vészes perceiben annál hasznosabb szolgálatokat tehessen, Őt e megyében kormánybiztosul neveztem ki, s felhatalmaztam, hogy mind a népfelkelés, mind a honvédsereg szaporítása tekintetéből állítandó toborzás iránt e megyéhez kiadott rendeleteimnek minél gyorsabb s minél sükerebb fogamat szerzése végett mindazt megtehesse, mit érzésben jónak, hasznosnak és célszerűnek találand; és miután az ellenségnek egy csapata Vas, a másik Veszprém, harmadik pedig Baranya, Tolna és Fejér vármegye felé indul, azon ellenséget ezen rendeletem vételével rögtön mindenképpen gátolja, hátráltassa, az eleséghez juthatásban akadályozza, s a lakosságnak lelkesítésével eszközölje azt, hogy az említett ellenség a magyar hazában legkisebb segélyre s táplálékra sem találhatván, előnyomulása lehetlenné tétessék.

Miért is e megyének meghagyom, hogy őt kormányi biztosul tekinteni, s minden rendeleteinek pontosan engedelmeskedni szigorú kötelességének ismerje.

Pest, szeptember 18. 1848.

Gróf Batthyány Lajos

Eredeti tisztázat Batthyány Lajos sajátkezű aláírásával. ZML ÁB ir. 1848:1947. A szeptember 18-19-ei kormánybiztosi kinevezések alapszövegét közli: Batthyány miniszterelnöki iratai 2. köt. 1428-1429. p.

2.

Budapest, 1848. október 9.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány utasítása Zalabéri Horváth Vilmos kormánybiztoshoz

918/e. sz.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány
Horváth Vilmos Úrnak!

Midőn a Honvédelmi Bizottmány egyrésztől Önnek a haza megvédése érdekében eddig kormánybiztosi körében tett fáradozásaiért szíves köszönetét és elismerését fejezi ki, másrésztől ezennel oda utasítja, hogy mindazon irományokat, melyek az Ön kezéhez tartozott ügyekre vonatkoznak, mai napon kormánybiztosul kinevezett Csértán Sándor úrnak adja át.

Teljes reménnyel van a Bizottmány, miszerint Ön a kinevezett kormánybiztost ismereteivel, buzgó hozzájárulásával tájékozni azon hazafiúi szent kötelességének tartandja, mely kedves hazánk szabadsága kivívásában mindenünket egyaránt lelkesít.

Kelt Budapesten, october 9-én 1848.

A király és a haza nevében a nemzet képviselői által megválasztott Honvédelmi Bizottmány
Kossuth Lajos m[aga] k[ezével] elnök
Madarász László m[aga] k[ezével] bizottmányi tag

Egykorú másolat. ZML ÁB ir. 1848:2098.

JEGYZETEK

1 Urbán Aladár: Batthyány Lajos miniszterelnöksége. Bp., 1986. 603-688. p., Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. I-II. köt. (A dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette, az előszót írta Urbán Aladár) Bp., 1999. (a továbbiakban: Batthyány miniszterelnöki iratai) 2. köt. 1283-1646. p., Urbán Aladár: Gróf Batthyány Lajos Magyarország első alkotmányos kormányfője. Bp., 2007. 138-187. p.

2 Hermann Róbert: A kormánybiztosi rendszer 1848-1849-ben. In: Hadtörténelmi Közlemények 1998. 1. sz. (a továbbiakban: Hermann Róbert: A kormánybiztosi rendszer) 59. p. (Egyetlen adata pontosításra szorul: 1848. szeptember 24-én valóban nem Horváth Vilmost, hanem Horváth József járási aladószedőt, letenyei országgyűlési képviselőt neveztek ki Muraközi népfelkelési biztossá.) Horváth Vilmos életrajzának eddigi rövid összefoglalásai: Molnár András: Zalabéri Horváth Vilmos, 1848-as zalai kormánybiztos. In: Zalai Hírlap 2005. március 14. 7. p., Zalai életrajzi kislexikon. 3., jav., bőv. kiad. Zalaegerszeg, 2005. (a továbbiakban: Zalai életrajzi kislexikon) 137. p. Horváth Vilmos kormánybiztosi tevékenysége korábban sem volt ismeretlen a kutatók előtt, bár az 1950-es években meglehetősen egyoldalú, negatív képet festettek róla. Varga János, az akkor még osztályharcos szemléletű fiatal történész szerint Horváth Vilmos zalai és Sárközy Albert somogyi kormánybiztos 1848 szeptemberében azért nem tudta vagy akarta megszervezni a „partizánháborút”, és azért mulasztotta el a „népháború” kiterjesztését, mert „részben gyáva, részben pedig ingadozó, tehetetlen, vagy éppen áruló elemek voltak.” (Varga János: Népfelkelő és gerillaharcok Jellasics ellen 1848 őszén. Bp., 1953. 102. p.)

3 Horváth Vilmos születési adatai: Zala Megyei Levéltár (ZML) Mikrofilmtára. A zalaegerszegi római katolikus plébánia házassági anyakönyve, 1843. december 26., A [balaton]kiliti-i római katolikus plébánia anyakönyveinek betűsoros mutatója. (A keresztelési anyakönyv elveszett - Bősze Sándor szíves közlése.)

4 ZML Zala vármegye kétségtelen nemeseinek lajstroma, 1790. 141. p. (Zalabér), 1829. 256. p. (Kaszaháza), 1845. 410. p. (Kaszaháza).

5 Zala megye archontológiája 1138-2000. (Zalai Gyűjtemény 50.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 2000. (a továbbiakban: Zala megye archontológiája) 425. p.

6 Molnár András: A fiatal Deák Ferenc. Bp., 2003. 225., 256., 267-268. p., Zalai életrajzi kislexikon 136. p.

7 ZML Séllyey család levéltára. Séllyey Elek levelezése. Csány László levele Séllyey Elekhez, 1834. március 3.,

- Magyar Országos Levéltár (MOL) P 1522. Csány család levéltára. Csány László levele ismeretlen barátjához, 1834 szeptembere után (egykorú másolat), Balatoni Múzeum, Keszthely. Történeti Dokumentáció Sz. 57.716. Csány László levele Bogyay Józsefhez, Csány, 1843. március 27. Közli: Csány-émlékkönyv. 2., bőv. kiad. (Szerk. Borbély György) Zalaegerszeg, 1907. 49-50. p.
- 8 Molnár András: „A zalai ágyúzás”. Zala megye önkéntes adózói (1845-1848). In: Századok 1996. 5. sz. 1233. p.
- 9 ZML Mikrofilmtára. A zalaegerszegi római katolikus plébánia házassági anyakönyve, 1843.
- 10 Zala-Somogyi Közlöny 1866. április 20. Zalabéri Horváth Vilmos gyászjelentése.
- 11 Molnár András: Csány László a zalai reformellenzék élén. In: Kossuth kormánybiztosa Csány László 1790-1849. (Zalai Gyűjtemény 30.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1990. 37-38., 49. 52. p., Novák Mihály: Zalavármegye az 1848-49. évi szabadságharcban. 2., bőv. kiad. Zalaegerszeg, 1906. 284. p.
- 12 MOL P 626. Széchenyi család levéltára. Széchenyi István Gyűjtemény 10. csomó. Zala megye nemességének politikai minősítése.
- 13 Molnár András: Zala megye politikai viszonyai az 1840-es évek második felében. Festetics Leó főispáni helyettes jelentései és emlékirata. In: Zalai történeti tanulmányok 1994. (Zalai Gyűjtemény 35.) (Szerk. Bilkei Irén) Zalaegerszeg, 1994. 104., 152., 159. p., Molnár András: Katonai karhatalom a reformkori megyegyűléseken. In: Hadtörténelmi Közlemények 1994. 3. sz. 84. p.
- 14 Zala megye archontológiája 425. p.
- 15 Vajda Lászlóné: 1848-49 zalai kronológiája. In: A szabadságharc emlékei Zalában. 2., jav. bőv. kiad. (Szerk. Béres Katalin) Zalaegerszeg, 1999. 15-16. p.
- 16 Molnár András: Zalaegerszeg 1848-1849-ben. (Zalaegerszegi füzetek 5.) Zalaegerszeg, 1998. 25. p.
- 17 ZML Zala megye nemzetőreinek összeírásai. Egerszegi járás, Kaszaháza.
- 18 ZML Zala megye Állandó Bizottmányának jegyzőkönyve (ÁB jkv.) 1848:956., Szócs Sebestyén: Csány László kormánybiztosi tevékenysége 1848. áprilistól szeptember végéig. In: Kossuth kormánybiztosa Csány László 1790-1849. (Zalai Gyűjtemény 30.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1990. 83. p.
- 19 Horváth Vilmos 1848. június 22-ei és 23-ai levelei Csány Lászlóhoz a nemzetőrség szervezésével kapcsolatban: MOL H 103. Csány László kormánybiztos iratai. Zala megye levelei 32., 34. sz. Horváth Vilmos 1848. augusztus 8-ai és 13-ai utasításai a zalai nemzetőrség zászlóaljparancsnokai számára: Molnár András: Zalaegerszeg nemzetőrei 1848-ban. In: Hadtörténelmi tanulmányok (Zalai Gyűjtemény 36/I.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1995. 158-159. p.
- 20 Csány László kormánybiztosi iratai 1848-1849. (Zalai Gyűjtemény 44.) (Sajtó alá rendezte Hermann Róbert) Zalaegerszeg, 1998. 81., 87-89. p.
- 21 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben. Okmánytár. (Sajtó alá rend. Hermann Róbert és Molnár András) Nagykanizsa, 2000. 1. köt. 90-92. p., vö. Hermann Róbert: Nagykanizsa története 1848-49-ben. In: Nagykanizsa. Városi monográfia. 2. köt. (Szerk. Lendvai Anna és Rózsa Miklós) Nagykanizsa, 2006. (a továbbiakban: Hermann Róbert: Nagykanizsa) 477. p.
- 22 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 92-93. p.
- 23 Csány László kormánybiztosi iratai 1. köt. 209-210. p.
- 24 Csány László kormánybiztosi iratai 1. köt. 273., 275. p.
- 25 Csány László kormánybiztosi iratai 1. köt. 297. p. Csány Horváthról írott szavait idézte még: Varga János 84. p.
- 26 Batthyány miniszterelnöki iratai 2. köt. 1437. p.
- 27 ZML Zala megye Állandó Bizottmányainak iratai (ÁB ir.) 1848:1947. Batthyány Lajos miniszterelnök rendelete Zala vármegyéhez Zalabéri Horváth Vilmos kormánybiztosi kinevezéséről, Pest, 1848. szeptember 18. (Eredeti tisztazat Batthyány Lajos sajátkezű aláírásával.) Vö. ZML ÁB jkv. 1848:1947., Varga János 47. p., Szócs Sebestyén 91. p., Csány László kormánybiztosi iratai 1. köt. 315. p., Hermann Róbert: A kormánybiztosi rendszer 59. p., Vajda Lászlóné 25. p. A szeptember 18-19-ei kormánybiztosi kinevezések alapszövegét közli: Batthyány miniszterelnöki iratai 2. köt. 1428-1429. p., vö. Urbán Aladár: „Honunkat dúló ellenségeinknek minden lépteit nehezsük”. Válogatás Batthyány Lajos miniszterelnök irataiból 1848. szeptember 13. – szeptember 26. In: Századok 1982. 6. sz. 1283. p.
- 28 Csány László kormánybiztosi iratai 1. köt. 311. p.
- 29 Horváth Vilmos jelentéseit és leveleit közli: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 149-151., 172-174., 185-187., 204-205., 209-211. p.
- 30 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 166-167., 170-171. p.
- 31 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 166-167. p.
- 32 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 170-171. p.

- 33 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 172. p.
- 34 Batthyány miniszterelnöki iratai 2. köt. 1585. p. Csány László szeptember 23-án, Horváth Vilmosnak szóló levelében szintén megrótta a zalaiaikat az ágyúk átengedése miatt: Csány László kormánybiztosi iratai 1. köt. 326. p., vö. Varga János 103-104. p.
- 35 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 186-187. p., vö. Batthyány miniszterelnöki iratai 2. köt. 1585. p., Hermann Róbert: Nagykanizsa 481. p.
- 36 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 204-205. p. Horváth Vilmos október elsején jelentette elfogadásának történetét a miniszterelnöknek is: ugyanott, 1. köt. 209-210. p., vö. Varga János 110-111. p.
- 37 Horváth Vilmos levelét idézi: Varga János 115. p.
- 38 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 243. p.
- 39 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 250. p.
- 40 ZML ÁB ir. 1848:2098. Az Országos Honvédelmi Bizottmány utasítása Zalabéri Horváth Vilmos kormánybiztoshoz, Budapest, 1848. október 9. Egykorú másolat. Vö. ZML ÁB jkv. 1848:2098., Hermann Róbert: A kormánybiztosi rendszer 59. p., Vajda Lászlóné 27. p.
- 41 ZML Nemzetőrségre vonatkozó vegyes iratok, 1848. december. Vö. Molnár András: Zalaegerszeg 1848-1849-ben 42-43. p.
- 42 Fiáth Ferenc: Életem és élményeim. Bp., 1878. 2. köt. 157-158. p.
- 43 Veszprém Megyei Levéltár (VeML) Fiáth Ferenc királyi biztos iratainak jegyzőkönyve, 1849. január – április (a továbbiakban: Fiáth Ferenc jkv.) 1849:99-100. sz., vö. Vajda Lászlóné 34. p.
- 44 Zala megye archontológiája 425. p.
- 45 VeML Fiáth Ferenc jkv. 1849:377., 429. sz., vö. Vajda Lászlóné 35. p.
- 46 ZML Zala vármegye közgyűlésének jegyzőkönyve 1861:5., Zala megye archontológiája 425. p.
- 47 ZML Mikrofilmtára. A zalaegerszegi római katolikus plébánia halotti anyakönyve, 1866.
- 48 Zalabéri Horváth Vilmos gázsjelentését közli: Zala-Somogyi Közlöny 1866. április 20.

Galsai Kovách Ernő honvédőrnagy akvarellje Batthyány Lajosról